

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертаційну роботу Ханіна Семена Григоровича

**«Ендогенні чинники модернізації економіки регіонів в сучасних умовах»,
що подана на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна
економіка**

Глобалізаційні та інтеграційні процеси сьогодення, які охоплюють всесвіт, призвели до структурних зрушень світового господарства в цілому, що вплинуло на парадигмальні зрушення розвитку світової економічної думки. Це, у свою чергу, відбилося на наукових поглядах щодо значення розвитку регіональної економіки та їх функціонування у складі просторових суспільних систем, що підтверджується практикою розвитку Європейських країн у напрямі акцентування уваги та значимості регіонального розвитку. Такі процеси зумовлені тим, що мезорівень спрямований на більш ефективне та дбайливе використання внутрішнього потенціалу регіонів за рахунок удосконалення інструментарію регіональної політики. Практика доводить, що саме регіональний рівень спроможний більш чітко окреслювати існуючі проблеми та спрямувати ресурси на їх вирішення.

Водночас, розвиток економіки регіонів України стикається з низкою проблем, які обмежують можливості максимально повного використання наявного потенціалу регіонів. Насамперед, це стосується недостатньої ефективності господарювання, переважно сировинної орієнтації експорту, низькою конкурентоспроможністю продукції тощо. Це та інше зумовлює необхідність розвитку теоретико-методичних засад і розроблення науково-практичних рекомендацій щодо активізації задіявання ендогенних чинників модернізації економіки регіонів в сучасних умовах інституціональних змін. Все вищевикладене свідчить про необхідність комплексного вивчення питань модернізації господарських економічних систем із урахуванням

європейського вектору розвитку України та обумовлює актуальність дисертаційного дослідження. При цьому необхідно: обґрунтування теоретичних основ ендogenous розвитку регіональної економіки на засадах сталості, проведення діагностування стану продуктивних сил регіонів України у трансформаційних процесах, запровадження концептуальних модернізаційних напрямів розвитку регіональної економіки через використання ендogenous чинників в сучасних умовах.

Дисертаційна робота С. Г. Ханіна присвячена вирішенню актуального завдання щодо активізації задіювання ендogenous чинників модернізації економіки регіонів в сучасних умовах інституціональних змін. Дисертантом визначено напрями спрямування внутрішніх інформаційно-інвестиційних ресурсів регіонів у розвиток продуктивних сил на засадах сталості. Запропоновано мотиваційну стратегію прискорення становлення новітніх форм територіальної організації регіональної економіки для забезпечення її конкурентоспроможності в умовах євроінтеграційного вибору України та умовах здійснення реформування у напрямі децентралізації владних повноважень.

Розроблені й запропоновані дисертантом вихідні положення теорії розвитку продуктивних сил і регіональної економіки реалізовані на засадах модернізації економіки регіонів, що ґрунтується на активізації задіювання ендogenous чинників сталості економічного розвитку та базується на методологічній основі обґрунтування ресурсно-функціонального, системного та синергетичного підходів, а також виокремленні системи загально-наукових та специфічних принципів модернізації економіки регіонів.

Важливим аргументом щодо підтвердження своєчасності та актуальності даної роботи є, також, її значимість для практики регіональних господарюючих суб'єктів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність

Грунтовне ознайомлення із дисертацією С. Г. Ханіна, авторефератом, публікаціями у фахових та інших наукових виданнях, у тому числі тих, які включені до міжнародних наукометричних баз, дозволяє зробити висновок про те, що одержані наукові результати є достовірними та обґрунтованими.

Це, також, стосується наукових положень, висновків і пропозицій, що містяться в дисертації, які є достатньо обґрунтованими та достовірними. Це підтверджується ґрунтованим методологічним базисом дослідження, аналітичним опрацюванням матеріалів міністерств, нормативно-законодавчих актів, здійсненим критичним аналізом закордонних та вітчизняних наукових джерел з досліджуваних питань щодо модернізації економіки регіонів в сучасних умовах за рахунок активізації ефективного використання ендегенних ресурсів.

Зміст дисертаційного дослідження відзначається послідовністю досягнення поставленої мети та відповідно поставлених завдань, що свідчить про завершеність і обґрунтованість отриманих результатів.

Автором змістовно обґрунтовано підхід щодо визначення теоретично-методологічної бази дисертаційного дослідження, яку становлять фундаментальні положення теорії розвитку продуктивних сил і регіональної економіки, загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи наукового пізнання, а саме: історико-логічний підхід, метод аналізу, синтезу, монографічний, узагальнень, діалектичний, економічного аналізу, моделювання, статистичний, формалізації та абстрагування. Також, обґрунтована методологія системного, ресурсно-функціонального та синергійного підходів щодо об'єкту дослідження. Таке методологічне підґрунтя дозволило автору визначити якісні і кількісні характеристики досліджуваніх процесів.

Дисертаційна робота виконувалася С. Г. Ханіним в межах науково-дослідних робіт, що здійснювалися у ПВНЗ «Міжнародний науково-

технічний університет імені академіка Юрія Бугая», а саме з темами: «Підвищення ефективності структури економічних систем на різних рівнях функціонування» (ДР № 0118U001589); «Модернізаційні детермінанти трансформації суспільно-територіальних систем України в умовах посилення процесів євроінтеграції» (ДР № 0118U001588) (акт впровадження № 20/00026-а від 22.01.2020 р.).

При роботі над цими темами автором запропоновано модель економічної безпеки в системі сталого ендogenous зростання регіонів України в сучасних умовах, що забезпечує проведення дієвої політики модернізації економіки регіонів із урахуванням ендogenous чинників розвитку; виокремлено завдання модернізації економіки регіонів по відношенню до: інноваційного, соціального, економічного, інклюзивного, екологічного розвитку економіки регіонів та активізації задіяння ендogenous ресурсів регіонів.

Основні результати досліджень та наукові положення, що винесені на захист, доповідалися автором та пройшли апробацію на науково-практичних конференціях, у тому числі за кордоном.

Сукупність зазначених обставин дає можливість констатувати достовірність і вірогідність одержаних результатів.

Наукова новизна одержаних результатів

Ознайомлення із текстом представленої на опанування дисертації, науковими публікаціями С.Г. Ханіна, автореферату дає підставу визначити основні наукові положення й висновки, що характеризуються науковою новизною і відображають особистий внесок автора в таку галузь науки як розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Найбільш вагомим науковим результатом здобувача є сформовані концептуальні положення модернізації економіки регіонів в сучасних умовах (с. 63, 66-67), виокремлення яких було здійснено за обґрунтуванням теоретико-методологічного підґрунтя, а саме виокремлення підходів (с. 75-

78), загальнонаукових та специфічних принципів щодо модернізації економіки регіонів (с. 78-82);

удосконалено:

- систему завдань модернізації економіки регіонів щодо інноваційного, соціального, економічного, екологічного розвитку економіки регіонів за використанням ендогенних ресурсів регіональних господарських систем відповідно до того, що економічне зростання повинно бути всеосяжним, тобто сприяти збільшенню доходів всіх верств населення, надавати рівні можливості для реалізації людського потенціалу (с. 59-62);

- засади дотримання регіональною та місцевою влади критеріїв модернізації економіки регіонів в сучасних умовах (с. 179-181) для провадження стратегічних заходів активізації ендогенних чинників економічного розвитку регіонів із урахуванням обґрунтованості системного, ресурсно-функціонального та синергійного підходів (с. 75-78);

- методичний підхід щодо визначення найбільш впливових ендогенних факторів регіонального економічного розвитку, який базується на використанні методу матричної гри (с. 117-121);

- стратегічні підходи щодо розвитку регіональних господарських систем у інноваційному напрямку економічного розвитку, підґрунтям яких виступає мотиваційна стратегія прискореного становлення новітніх форм територіальної організації регіональної економіки (с. 204-209);

- заходи щодо підвищення економічної безпеки регіонів, які передбачають спрямування виробництва на імпортозаміщення, активізацію залучення інвестиційних ресурсів, розвиток інноваційної інфраструктури, логістичних платформ, малого бізнесу, стартап компаній та інформаційну трансформацію (с. 221-223);

набуло подальшого розвитку:

- понятійно-категоріальний апарат теорії розвитку продуктивних сил і регіональної економіки шляхом авторського визначення сутнісного змісту

таких понять, як: «модернізація економіки регіонів» (с. 53); «ендогенні чинники» (с. 72); «економічна безпека регіону» (с. 66);

- методичний підхід до оцінки впливу ендогенних чинників на розвиток регіональної економіки, що передбачає визначення оціночних показників та їх групування методом експертних оцінок Т. Сааті у вигляді матриці порівнянь (103-117);

- методичний підхід до прогнозування економічного розвитку регіонів, що базується на використанні методу згладжування даних за Гаусом та дає можливість урахувати вплив дії ендогенних чинників на сталий розвиток регіонів (с. 229-234).

Важливість результатів досліджень для науки та практики

Отримані результати дисертаційної роботи С. Г. Ханіна у теоретичній, експериментальній та апробаційній частинах дають підстави зробити висновки щодо їхньої можливості використання:

- *для науковців* в контексті: подальшого поглиблення понятійно-категоріального апарату теорії модернізації регіонального розвитку за рахунок уточнення понятійного змісту таких економічних категорій, як: «модернізація економіки регіонів»; «ендогенні чинники»; «економічна безпека регіону». Також, необхідно відзначити, виокремлення критеріїв модернізації економіки регіонів, що обґрунтовані за використанням системного, ресурсно-функціонального та синергетичного підходів;

- *для суб'єктів господарювання*: практичну цінність мають розроблення компонентної структури завдань модернізації економіки регіонів; методичний підхід щодо визначення найбільш впливових ендогенних чинників економічного розвитку регіонів, що передбачає використання методу матричної гри для двох регіонів; методичний підхід оцінювання впливу ендогенних чинників на стан розвитку економіки регіонів; методичний підхід прогнозування економічного розвитку регіонів, що передбачає використання методу згладжування даних за методом Гауса;

- для навчального процесу при викладанні дисциплін «Державне та регіональне управління», «Розвиток продуктивних сил та регіональна економіка», «Стратегічне управління», «Публічне адміністрування» розроблено методичні засади, що використовано при роботі над зазначеними курсами, що підтверджується актом впровадження ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая» (№ 02/00027 від 22.02.2020 р.).

Одержані результати впроваджено у діяльності: Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України у роботі департаменту регуляторної політики та підприємництва пропозиції щодо інтенсифікації виробничої активності малого і середнього підприємництва (довідка № 17/5-20 від 26.02.2020 р.); Міністерства цифрової трансформації України при формуванні проекту Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року, де використано результати дослідження, враховано аргументи залежності ендегенних чинників модернізації економіки під час розвитку цифрової інфраструктури регіонів України, а також обґрунтування, що розвиток цифрової інфраструктури регіонів як ендегенний чинник модернізаційних засад регіонів України сприятиме підвищенню рівня якості життя населення та економічної безпеки регіонів шляхом забезпечення більшої ефективності суспільно-виробничих процесів в умовах сталого розвитку регіонів (довідка № 1/10/3-3315 від 20.05.2020 р.); Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку Національної академії наук України – пропозиції щодо модернізації економіки регіонів в сучасних умовах для забезпечення підвищення якості соціальної сфери та ефективності економіки регіонів із дотриманням вимог до їх економічної безпеки за рахунок активізації залучення ендегенних чинників та сталого розвитку, що дало можливість визначити завдання модернізації економіки регіонів по відношенню до: інноваційного, соціального, економічного, інклюзивного, екологічного розвитку економіки регіонів (довідка № 05/40 від 10.02.2020 р.).

Повнота отриманих результатів дослідження

Основні положення і висновки опубліковано у 29 наукових працях загальним обсягом 8,05 друк. арк. (особисто автору належить 6,67 друк. арк.), у т. ч. у 12 фахових статтях (з них 11 статей – у фахових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз), у 3 статтях – у наукових виданнях інших держав; 14 – публікацій у матеріалах науково-практичних конференцій.

Ознайомлення із публікаціями автора, у яких висвітлені результати дослідження, що винесені на захист, опубліковані у журналах та збірниках матеріалів тез конференцій, пройшли достатню апробацію і відповідають вимогам МОН України.

Оцінка змісту дисертації, її мови та завершеності в цілому

Текст дисертаційної роботи викладено діловою українською мовою з науковим стилем із застосуванням спеціальної термінології. В цілому робота викладена на 322 сторінках комп'ютерного тексту, основний зміст роботи викладено на 230 сторінках, складається із вступу, 3 розділів, висновків. Також, робота містить анотацію, список використаних джерел із 193 найменувань на 19 сторінках, семи додатків, що викладені на 53 сторінках. Текст ілюстрований 47 рисунками і містить 28 таблиць.

Дискусійні положення та критичні зауваження

Зазначаючи змістовність поданої до захисту дисертації, обґрунтованість її основних положень, висновків і рекомендацій, не можна, водночас, залишити без уваги і певні недоліки та дискусійні положення:

1. На погляд опонента при дослідженні еволюції становлення та розвитку основних положень теорії розвитку продуктивних сил та регіональної економіки більшої уваги потрібно було б приділити: моделі просторового розсередження виробництва П. Кругмана, Ф. Фуджити, А. Венаблеса, що обґрунтовували вплив доцентрових й відцентрових сил на

централізацію та децентралізацію економічної діяльності; моделі інституційної економіки Д. Родріка, Д. Аджемоглу, С. Джонсона, що досліджували вплив інституційних факторів на економічний розвиток регіонів. Ці напрями наукової думки, на погляд опонента, відповідають сучасним умовам економічного розвитку регіонів.

2. У першому розділі автором обґрунтовано взаємозв'язок ендогенних чинників модернізації економіки регіонів та сталого розвитку, а також те, що сталий розвиток регіонів представлено як інклюзивний, екологічний, інноваційний, соціальний та економічний (с. 54-56). Також, відповідно до цих напрямів сталого розвитку регіонів виокремлено групи завдань модернізації економіки регіонів (59-62). На наш погляд, логічним було б розроблення методичного підходу запропонувати по відношенню до цих окреслених п'яти напрямів сталого зростання.

3. Підпункт 1.3 роботи визначено як «Методологічні підходи ендогенних чинників модернізації економіки регіонів». При цьому по тексті підпункту обґрунтовуються підходи та принципи модернізації економіки регіонів (с. 75-82), а також аналізуються існуючі методичні підходи оцінювання ендогенних чинників та стану розвитку регіональної економіки (с. 103-117). На погляд рецензента це можна було б розмежувати у два підпункти роботи.

4. У другому розділі при апробації запропонованої автором методики матричної гри (с. 117-121) було здійснено розрахунки для м. Києва та Київської області, а також для Чернігівської та Сумських областей (с. 164-172), для кожної з яких при побудові гральних матриць було використано найбільш впливові показники. При цьому, при розрахунках попарних матриць «А» та «В» було отримано однакові їх значення, а саме $|-0,2|$ (с. 165 та 170), що вимагає пояснення.

5. На погляд опонента, у роботі потрібно було б більше приділити уваги досвіду європейських країн щодо модернізації економіки регіонів за

рахунок активізації використання ендогенних ресурсів регіонів та задіювання їх потенційних можливостей.

6. Робота значно виграла б, якщо б автор більше уваги приділив питанням інституціонального регулювання модернізації економіки регіонів за використанням ендогенних чинників для підвищення конкурентоспроможності регіональних господарських систем.

7. На погляд опонента, для виокремлення ендогенних чинників розвитку регіональних господарських систем доцільно було б провести PEST-аналіз факторів зовнішнього середовища, що дало б можливість більш чітко обґрунтувати модернізаційні імперативи розвитку регіонів на засадах сталості.

Визначені критичні зауваження та дискусійні положення не можуть суттєво вплинути на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Ханіна Семена Григоровича на тему: «Ендогенні чинники модернізації економіки регіонів України в сучасних умовах» є самостійним завершеним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему, відзначається науковою новизною і практичною значимістю, викладена з логічною послідовністю, діловою мовою з кваліфікованою інтерпретацією основних положень, які випливають з власних досліджень дисертанта та глибокого узагальнення наукових публікацій. Зазначене дає підставу стверджувати, що дисертація за своїм змістом, науково-прикладною сутністю та оформленням відповідає вимогам пп. 11, 12, 13 та 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, а її автор Ханін Семен Григорович заслуговує

присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління
персоналом та економіки праці
Національного університету
“Чернігівська політехніка”

I.I.Кичко

Вчений секретар

доктор наук з державного управління,
професор

I.M.Олійченко